

تاریخ دریافت مقاله: ۹۲/۳/۲۷

تاریخ تصویب مقاله: ۹۳/۱۲/۱۵

آثار انس با قرآن بر ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموزان دبیرستان‌های دخترانه شهر کرمان

اعظم ایرانمنش*، اسما ایرانمنش**، دکتر رضا رستمی زاده*** و دکتر مسعود باقری****

چکیده

انس با قرآن یکی از مسائل بسیار مهم و از وظایف اصلی هر مؤمن است که در روایات به آن اشاره شده و آن را یکی از راههای رسیدن به سعادت دنیوی و اخروی معرفی کرده‌اند. پژوهش حاضر، با هدف نشان دادن آثار انس با قرآن بر شخصیت دانش‌آموزان دبیرستان‌های شهر کرمان به روش علی-مقایسه‌ای انجام گرفت. بدین منظور ۳۷۷ نفر از دانش‌آموزان دختر نواحی ۱ و ۲ آموزش و پرورش شهر کرمان به روش تصادفی خوشه‌ای انتخاب شدند و به سؤالات پرسشنامه‌های ویژگی‌های فردی، انس با قرآن و شخصیت (NEO-FFI) پاسخ دادند. تجزیه و تحلیل به وسیله آزمون T و تحلیل واریانس یک‌طرفه در نرم افزار SPSS انجام شد و نتایج حاصل از مقایسه دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر

iranmaesh77@yahoo.com

*کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث دانشگاه شهید باهنر کرمان

**دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه آیه الله حائری میبد

***استادیار و عضو هیئت علمی بخش الهیات دانشگاه شهید باهنر کرمان

****استادیار و عضو هیئت علمی بخش روان شناسی دانشگاه شهید باهنر کرمان

دانش‌آموزان نشان داد که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی روان‌آزرده‌گرایی و گشودگی به تجربه کمتری نسبت به سایر دانش‌آموزان بوده و دارای ویژگی برونگرایی و موافق بودن و با وجدان بودن بیشتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند و میزان انس با قرآن بر حسب پایه تحصیلی، معدل و تحصیلات پدر آنها تفاوت معناداری را نشان نداد.

واژه‌های کلیدی: انس با قرآن، شخصیت، دانش‌آموزان دختر، دبیرستان‌های کرمان.

مقدمه

انسان به لحاظ این که وجودی گسترده دارد، زمینه انس با امور گوناگون را داراست. انس انسان با امور متعالی و معنوی منوط به این است که بین او و مأنوسش سنخیت وجود داشته باشد و هر چه این سنخیت بیشتر باشد، مؤانست نیز بیشتر خواهد بود.

پیامبر گرامی اسلام (ص) فرموده‌اند: «القرآن مآدبه الله فتعلموا من مآدبه الله ما استطعتم» (عاملی، ۱۴۰۹، ج ۶: ۱۶۸؛ نوری، ۱۴۰۸، ج ۴: ۲۳۲۹)، قرآن سفره آماده و گسترده الهی است؛ پس هر چه می‌توانید از سفره آماده خدا بهره‌گیرید و معارف آن را فراگیرید.

انس با قرآن، خوگرفتن و دوستی با کلام خداست که آدمی در سایه همدمی با آن، به آرامش و بهره‌مندی از فضایل و دوری از هرگونه ترس و وحشت و نگرانی می‌رسد؛ بنابراین امام علی (ع) در این رابطه می‌فرمایند: «هرکس با قرآن انس گیرد، از جدایی دوستان وحشتی نخواهد داشت» (آمدی، ۱۳۶۶، ج ۱: ۱۱۲).

اما مهم‌ترین عامل برای تحصیل این انس، شناخت شأن و منزلت قرآن کریم و مفاهیم آن است؛ در نتیجه، انس واقعی با قرآن کریم همراه با دو رکن اساسی است: اول معرفت به قرآن و دوم عشق و علاقه وافر به آن (محبی، ۱۳۷۸).

از طرف دیگر، شخصیت «بیانگر آن دسته از ویژگی‌های فرد یا افراد است که شامل الگوهای ثابت فکری، عاطفی و رفتاری آنهاست. این تعریف از شخصیت، معرفت توجه به

الگوهای پایدار رفتار و کیفیت درونی فرد است تا بررسی محیطی که این الگوها را تحت نظم آورده است. بررسی علمی شخصیت، متضمن تلاشی منظم در کشف و تبیین الگوهای فکری، عاطفی و رفتارهای افراد در زندگی روزمره است» (پروین و جان^۱، ۱۳۸۶: ۳).

غزالی، شخصیت هرکس را برآیند تعامل رفتار و اندیشه می‌داند که این دو مؤلفه در یکدیگر تأثیر متقابل دارند و تعالی و تدانی هر یک مسبوق به چگونگی دیگری است. اعتقاد به خدا و به رسمیت شناختن حضور خدا در زندگی، شیوه و روش زندگی و رفتار را تغییر می‌دهد. مهمترین اصل در سلامت شخصیت، یکپارچگی و وحدت شخصیت است و این سلامت در سایه سار تعلیم و تزکیه درمکتب قرآن و اهل بیت عصمت و طهارت (علیهم السلام) محقق می‌شود و پس از آن است که آدمی در مدار توحید می‌اندیشد و کردار و رفتارش خداپسندانه می‌شود (کوثری، ۱۳۸۷). پس شخصیت هر فرد و به تبع آن رفتار او رابطه دو طرفه‌ای با ارزش‌ها و اعتقادات او دارد.

قرآن کریم با اشراف کامل و جامع بر تمام ابعاد وجودی انسان، روش‌های مطمئنی را برای شناختن شخصیت افراد بیان کرده است؛ مفهوم شاکله در قرآن توسط بعضی از مفسران به معنی شخصیت گرفته شده است. «قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا» (اسراء/ ۸۴)، «بگو هر کسی بر شاکله (ساختار روانی و بدنی) خویش عمل می‌کند و خدای شما به کسی که راهش از هدایت بیشتری برخوردار است، داناتر است». استنباطی که از این آیه می‌شود این است که منشأ اعمال آدمی شاکله اوست.

روحیات و سجایا و عادات هر انسانی او را مقید به رویه‌ای می‌کند که به آن شاکله می‌گویند. همچنین شاکله عادت و طریقه و مذهب و روشی است که به انسان جهت می‌دهد. معمولاً ملکات و روحیات انسان جنبه اختیاری دارد؛ چرا که انسان هنگامی عملی را تکرار کند،

¹ . Pervin & John

نخست حالت و سپس عادت و بعد تدریجاً تبدیل به ملکه می‌شود، همین ملکات است که به اعمال انسان شکل می‌دهد و خط او را در زندگی مشخص می‌سازد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴).

علامه در ذیل این آیه می‌گوید: «خداوند به رسول گرامی (ص) دستور می‌دهد که در جواب کسانی که قرآن را برای عده‌ای شفا و برای عده‌ای دیگر خسران می‌آورد، تفاوت قائل شده است؛ پاسخ گوید ما تفاوت قائل نشده‌ایم، این خود مردم هستند که اعمالشان بر طبق شاکله و فعالیت‌های موجودشان صادر می‌شود، آن کسی که دارای شاکله معتدل است، راه یافتنش به سوی کلمه حق و عمل صالح قدری آسان‌تر است و آن کسی که شاکله ظلم و سرکشی دارد، می‌تواند به سوی کلمه حق راه یابد؛ اما برای او قدری دشوارتر است» (طباطبایی، ۱۴۱۷، ج ۱۳: ۱۹۳).

شخصیت هر انسان، همان چیزی است که رفتار او را شکل داده و جهت بخشیده و موجب پیش‌بینی رفتار حال و آینده او می‌شود و تفاوت‌های فردی را به وجود می‌آورد. مفاهیم و آموزه‌های قرآن در ابعاد گوناگون زندگی از جمله شکل‌گیری، رشد و تکامل شخصیت تأثیرگذار است. از همان دوران اولیه زندگی، انس با قرآن از طریق آموزش‌های رسمی و غیر رسمی آغاز می‌شود و بر اساس میزان انس با مفاهیم و معانی عمیق قرآن و به‌کارگیری آنها در زندگی عملی، میزانی از شخصیت دینی در فرد شکل می‌گیرد. تأثیرات قرآن در شخصیت انسان چندگانه است. از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: الف. درمان دردهای درونی: «و از قرآن، آنچه شفا و رحمت است، برای مؤمنان نازل کردیم» (اسراء / ۷۲)؛ ب. مسؤولیت‌پذیری: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید، خودتان و خویشان خود را از آتشی که هیزم آن مردم و سنگ‌ها هستند، حفظ کنید» (تحریم / ۶)؛ ج. روحیه برابری و برادری: «همانا مؤمنان برادران یکدیگرند (حجرات / ۱۰)؛ د. ایثار و فداکاری: «و آنها را بر خود مقدم می‌دارند، هرچند خودشان بسیار نیازمند باشند» (دهر / ۹)؛ هـ. اعتدال و پرهیز از افراط و تفریط: «آنها کسانی هستند که هرگاه انفاق می‌کنند نه اسراف می‌کنند و نه سخت‌گیری؛ بلکه در میان این دو حد اعتدالی قرار دارند» (فرقان / ۶۷). ویژگی‌های مختلف دیگری نیز چون پرهیز از تقلید کورکورانه و ترغیب به استقلال فکری،

ترغیب به بندگی خدا، فروتنی و تواضع، رعایت امانت مردم، ایجاد روحیه کار و تلاش و عدالت محوری و مبارزه با فساد، به دنبال شخصیت قرآنی در فرد شکل می‌گیرد (خادمی، ۱۳۸۹).

از جمله مباحثی که در دو دهه اخیر توجه کارشناسان فرهنگی را به خود جلب کرده است، پرداختن به اجرای طرح‌هایی جهت ایجاد تغییرات مطلوب در شناخت‌ها، نگرش‌ها و در نهایت شخصیت و رفتار دانش‌آموزان بوده است. به طوری که رسالت اصلی نظام تعلیم و تربیت نیز تغییر در نگرش‌ها و رفتارهای دانش‌آموزان با تکیه بر مکتب حیات‌بخش اسلام بوده و همه طرح‌ها جهت بالا بردن دینداری آنان به کار گرفته شده است (علاقه‌بند، ۱۳۷۶). بدیهی است که غفلت از دوران نوجوانی و عدم توجه به اعتقادات و رفتارهای مذهبی در این دوره، صدمات جبران‌ناپذیری بر سلامت جامعه وارد خواهد کرد.

دوران نوجوانی، دورانی حساس و بسیار بحرانی است که در آن نگرش‌ها، احساس‌ها و رفتارها تغییر شکل می‌یابند؛ از این رو، نوع روش تربیتی که درباره نوجوانان به کار می‌رود، نقش بسیار مهمی در شکل دادن به شخصیت آینده آنها و رفتارهای پایدارشان دارد. در این میان اگر اصول اخلاقی آموزه‌هایی که به آنها آموزش داده می‌شود، بدون پشتوانه ایمان به خدا و بیانات رفتاری اخلاقی قرآن باشد، با بالا رفتن سن، پایبندی به آنها کمتر خواهد شد؛ بنابراین، برای دستیابی به جامعه‌ای سالم ضرورت پایبندی و عمل به قوانین دینی و قرآنی بیش از پیش احساس می‌شود. حال اگر بتوان با مأنوس کردن افراد جامعه با قرآن، از این منبع عظیم و دریای بی‌کران آن‌گونه که شایسته است استفاده نمود، به طور قطع می‌توان بسیاری از مشکلات رفتاری (شخصیتی) دانش‌آموزان و به تبع ناهنجاری‌های جامعه را حل نمود.

میزان انس با قرآن در سطوح مختلف تأثیر خاص خود بر دانش‌آموزان را دارد، به عنوان نمونه آیا یک دانش‌آموز هر روز قرآن می‌خواند یا هر چند روز یا هر چند هفته یا هر چند ماه؟ تا چه اندازه در زندگی عملی خود به معانی قرآن توجه می‌کند و زندگی قرآن‌وار دارد؟ مسلماً

درجهٔ انس با قرآن در دانش‌آموزان متفاوت است و به همین نسبت می‌تواند در رفتار و شخصیت او اثر بگذارد.

از تحلیل و بررسی این موضوع می‌توان پی برد که تا چه میزان انس با قرآن در شخصیت دانش‌آموزان تأثیر خواهد داشت و ارگان آموزش و پرورش، برای دسترسی به این هدف تا چه حد موفق بوده است. تحقیقات گوناگونی، آثار ارتباط و انس با قرآن را در ابعاد زندگی فردی و اجتماعی بررسی کرده‌اند. خادمی (۱۳۸۹) در تحقیقی به «رابطهٔ میزان انس با قرآن و الگوی مصرف در میان کارکنان سازمان‌های دولتی شهرستان ارومیه» پرداخته و نشان داده است که بین میزان انس با قرآن و الگوی مصرف بین کارکنان سازمان‌های دولتی شهر ارومیه رابطهٔ معناداری وجود دارد. همچنین ترویج آموزه‌های قرآنی در بین آنها، در الگوی صحیح مصرف فردی - دولتی تأثیر قابل توجهی دارد. کیمیایی، خادمیان و فرهادی (۱۳۹۰) در تحقیقی با عنوان «حفظ قرآن و تأثیر آن بر مؤلفه‌های سلامت روان» چنین نتیجه گرفته‌اند که در مقیاس‌های اضطراب و اختلال خواب و افسردگی و کارکرد اجتماعی حافظان قرآن از سلامت روان بیشتری برخوردار بودند و حفظ قرآن می‌تواند با تأثیر بر عوامل درون‌زا به ارتقای سلامت روان افراد کمک نماید. همچنین تقی‌لو (۱۳۸۸) در پژوهشی به «تأثیر آموزش روخوانی قرآن بر کاهش استرس در بین جوانان و نوجوانان» پرداخته و نتیجه گرفته که آموزش قرآن، میزان استرس افراد گروه شاهد را در مقایسه با گروه کنترل در همه خرده مقیاس‌ها به طور معنی‌داری کاهش داد و در خرده مقیاس‌های چهارگانهٔ استرس بین دو جنس تفاوت معنی‌داری وجود نداشت. مهدی‌زاده و حسینی (۱۳۸۹) در تحقیقی با عنوان «تأثیر آموزش مجازی قرآن بر اخلاق حرفه‌ای و عمومی پزشکان» نتیجه گرفته‌اند که آموزش مجازی قرآن در افزایش به‌کارگیری مؤلفه‌های اخلاق عمومی و ثابت ماندن مؤلفه‌های اخلاقی حرفه‌ای مؤثر است. صالح صدق‌پور، محمودیان و سلمانیان (۱۳۸۸) در پژوهشی به بررسی «تأثیر آموزش آموزه‌های قرآنی بر بهبود پذیرش اجتماعی» پرداخته‌اند و نتیجه گرفته‌اند که آموزش آموزه‌های قرآنی و تمرین کارگاهی بر پذیرش اجتماعی تأثیر مثبت داشته است و تغییر در شاخص پذیرش اجتماعی معنادار بوده است.

توان و جهانی (۱۳۸۹) در مقاله‌ای به بررسی «تأثیر شرکت در کارگاه انس با قرآن بر سلامت روان پرستاران بیمارستان‌های آموزشی دانشگاه علوم پزشکی اراک» پرداخته‌اند و نتایج حاصل از پژوهش آنان، اختلاف میانگین نمره سلامت روان قبل و بعد از برگزاری کارگاه انس با قرآن را نشان داد. خوش‌کنش و همکاران (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی با رویکرد قرآنی بر افسردگی دانشجویان» پرداختند و نتیجه گرفتند که آموزش مهارت‌های زندگی با رویکرد قرآنی و تمرینات کارگاهی بر افسردگی تأثیر داشته و شاخص تغییرات افسردگی معنی‌دار بوده است. صائمی و اجدانی (۱۳۹۰) در مقاله‌ای به «آثار انس با قرآن کریم بر سلامت روحی و روانی از دیدگاه قرآن کریم و روایات» با روش کیفی پرداخته‌اند. همچنین قابل ذکر است که تیلور و مک‌دونالد^۱ (۱۹۹۹) در تحقیقی به بررسی «رابطه دین و پنج عامل شخصیت» پرداخته که نتایج حاصل از آن نشان داد، ابعاد شخصیت با جهت‌گیری دینی رابطه داشته‌اند و در تحقیق فرانسیس و بورکه^۲ (۲۰۰۳) نگرش مثبت نسبت به مسیحیت با ابعاد شخصیت رابطه داشته‌اند. در این مقاله سعی شده است که به اثرات انس با قرآن بر سه مؤلفه سلامت روانی، تأثیرات اجتماعی و موارد خاص قرآن پردازد و سپس موانع حصول انس با قرآن را برشمارد. اشرفی (۱۳۹۰) نیز در تحقیقی با عنوان «آثار فرهنگی و اجتماعی انس با قرآن کریم» به روش کیفی پرداخته است. در این مقاله آثار فرهنگی و اجتماعی را به صورت جداگانه تبیین نموده، برای آثار فرهنگی مواردی چون اعتدال، هدایت‌گری، عزت‌مندی ... و برای آثار اجتماعی، نظام‌سازی اجتماعی، اصلاح جهت‌گیری جامعه، بهره‌مندی دنیوی، بیداری اسلامی و ... را بر شمرده است.

با وجود همه پژوهش‌های ذکر شده، پژوهشی که اثرات انس با قرآن را با ابعاد و ویژگی‌های مختلف شخصیت بسنجد یافت نشد و اگر هم صورت پذیرفته به خرده مقیاس‌های

^۱. taylor & mcdonald

^۲. francis & bourke

ابعاد شخصیتی پرداخته است؛ بنابراین، پژوهشی از قبیل پژوهش حاضر می‌تواند رابطه علمی و تجربی آثار انس با قرآن بر شخصیت افراد را نشان دهد و زمینه را برای دفاع از مبانی نظری اسلام و قرآن فراهم نماید. با این پیشینه نظری و تحقیقاتی اشاره شده، این مقاله در صدد بررسی فرضیه‌های زیر است.

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی روان آزرده‌گرایی تفاوت دارند.
- ۲- بین دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی برون‌گرایی تفاوت وجود دارد.
- ۳- دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی گشودگی به تجربه تفاوت دارند.
- ۴- بین دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی موافق بودن تفاوت وجود دارد.
- ۵- دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی با وجدان بودن تفاوت دارند.

روش پژوهش

روش مورد استفاده در این تحقیق روش علی - مقایسه‌ای است. در این تحقیق، پژوهشگر، دانش‌آموزان را به دو گروه دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان تفکیک نموده و اثراتی را که انس با قرآن بر ویژگی‌های شخصیتی (روان آزرده‌گرایی، برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، موافق بودن، با وجدان بودن) دارد، مقایسه کرده و تأثیر متغیر انس با قرآن بر ابعاد شخصیت دانش‌آموزان و رفتار آنان را مورد بررسی قرار داده است.

جامعه و نمونه تحقیق و شیوه نمونه‌گیری: در این تحقیق، جامعه آماری شامل کلیه دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های شهر کرمان است که در سال تحصیلی ۱۳۹۰-۱۳۹۱ مشغول به تحصیل بوده‌اند و تعداد آنها برابر ۹۴۲۶ نفر است. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۷۷ نفر به دست آمد که از این تعداد ۱۱۹ نفر دانش‌آموز مأنوس با قرآن و مابقی (۲۵۸ نفر) سایر دانش‌آموزان هستند؛ بنابراین، بر اساس قواعد نمونه‌گیری خوشه‌ای، تعداد سه مدرسه از ناحیه ۲ و دو مدرسه از ناحیه ۱ شهر کرمان انتخاب گردید که هر مدرسه به عنوان یک خوشه انتخاب شده و در هر مدرسه تعدادی از دانش‌آموزان از هر پایه برای پاسخگویی به سؤالات پرسشنامه‌ها به طور تصادفی انتخاب شدند. برای انتخاب دانش‌آموزان قرآنی نیز از تعدادی مؤسسات قرآنی سطح شهر کرمان؛ از جمله: مجمع قاریان و حافظان (شعب مختلف)، جامعه القرآن و مرکز علامه کمک گرفته شد و پرسشنامه‌ها به طور تصادفی در بین برخی دانش‌آموزان شرکت کننده در کلاس‌های این مؤسسات پخش و باز پس گرفته شد.

ابزار پژوهش

الف) پرسشنامه ویژگی‌های فردی: این پرسشنامه ویژگی‌هایی از قبیل پایه تحصیلی، معدل، تحصیلات پدر و زمینه فعالیت قرآنی دانش‌آموزان را می‌سنجد.

ب) پرسشنامه انس با قرآن: این پرسشنامه شامل ۲۰ سؤال ۵ گزینه‌ای است که از پرسشنامه خادمی (۱۳۸۹) استفاده شده است. نحوه پاسخ دادن به سؤالات، به صورت پنج گزینه‌ای (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم) است. اعتبار سؤالات توسط ۵ نفر از استادان متخصص دانشگاه، بعد از اعمال اصلاحات لازم، مورد تأیید قرار گرفت و پایایی آن با استفاده از روش الفای کرونباخ ۰/۸۵ محاسبه گردیده است.

ج) پرسشنامه ویژگی‌های شخصیت نئو^۱ (NEO-FFI): این پرسشنامه نوع ۶۰ جمله‌ای آزمون (NEO-PI-R) است و عبارت‌های آن از همان آزمون گرفته شده که در سال ۱۹۸۵ توسط مک کری و کاستا^۲ ارائه شده و همان پنج ویژگی شخصیت (روان‌آزرده‌گرایی، برونگرایی، گشودگی به تجربه، موافق بودن، باوجدان بودن) را می‌سنجد. نحوه پاسخ دادن به سؤالات، به صورت پنج گزینه‌ای (کاملاً مخالفم، مخالفم، نظری ندارم، موافقم، کاملاً موافقم) است. این پرسشنامه در ایران توسط گروسی (۱۳۷۷) هنجاریابی شده است. اعتبار این پرسشنامه با استفاده از روش آزمون-آزمون مجدد در مورد ۲۰۸ نفر از دانشجویان به فاصله ۳ ماه به ترتیب ۰/۸۳، ۰/۷۵، ۰/۸۰، ۰/۷۹، ۰/۷۹ برای عوامل N، E، O، A، C به دست آمده است (حق‌شناس، ۱۳۷۸). این آزمون در سال‌های ۱۳۷۸ و ۱۳۸۲ توسط حق‌شناس هنجاریابی و اجرایی شده است. «در ترجمه آن نیز از همان جمله‌های (NEO-PI-R) فارسی استفاده شده است که ضرایب آلفای کرونباخ آن در نمونه ۵۱۲ نفری ایرانی به ترتیب ۰/۸۰، ۰/۶۰، ۰/۵۱، ۰/۵۴ و ۰/۶۷ برای روان‌آزرده‌گرایی، برونگرایی، گشودگی به تجربه، توافق و وجدانی بودن گزارش شده است» (فتحی‌آشتیانی و داستانی، ۱۳۸۹: ۴۹).

یافته‌های پژوهش

به منظور بررسی آثار انس با قرآن بر رفتارهای دانش‌آموزان، در این پژوهش بین دو گروه دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان مقایسه صورت گرفت و نتایج زیر به دست آمد.

بر اساس تجزیه و تحلیل داده‌ها از بین دانش‌آموزان مورد بررسی، ۱۱۹ نفر (۳۱/۶ درصد) دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و ۲۵۸ نفر (۶۸/۴ درصد) سایر دانش‌آموزان هستند. بررسی معدل

^۱. Neo

^۲. McCrae & Costa

دانش‌آموزان نشان داد که ۱۰ نفر (۲/۷ درصد) دارای معدل کمتر از ۱۴ (پایین)، ۴۱ نفر (۱۰/۹ درصد) دارای معدل بین ۱۴ تا ۱۷ و ۳۲۶ نفر (۸۶/۵ درصد) دارای معدل بیشتر از ۱۷ هستند. به جهت روشن شدن وضعیت فرهنگی خانواده دانش‌آموزان میزان تحصیلات پدر آنها مورد بررسی قرار گرفت که از بین آنان ۱۲۰ نفر (۳۱/۸ درصد) زیر دیپلم، ۱۳۸ نفر (۳۶/۶ درصد) دیپلم، ۴۶ نفر (۱۲/۲ درصد) فوق دیپلم، ۵۳ نفر (۱۴/۱ درصد) لیسانس و ۲۰ نفر (۵/۳ درصد) فوق لیسانس و بالاتر بودند.

جدول شماره ۱ زمینه‌های فعالیت قرآنی دانش‌آموزان قرآنی را نشان می‌دهد که از بین دانش‌آموزان مورد بررسی، زمینه فعالیت قرآنی ۶۰ نفر (۱۵/۹ درصد) حفظ، ۳۰ نفر (۸ درصد) قرائت، ۲۱ نفر (۵/۶ درصد) روخوانی، ۳۰ نفر (۸ درصد) تفسیر و ۱۴ نفر (۳/۷ درصد) تجوید و مفاهیم هستند. لازم به ذکر است که ۲۲۲ نفر به این سؤال جواب نداده‌اند و این امر به این علت است که یک گروه از دانش‌آموزان فعالیت قرآنی نداشته‌اند.

جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که ویژگی‌های شخصیتی ۵۶ نفر (۱۴/۹ درصد) دانش‌آموزان از نوع روان‌آزرده‌گرایی، ۷۷ نفر (۲۰/۴ درصد) از نوع برونگرایی، ۲۷ نفر (۷/۲ درصد) از نوع گشودگی به تجربه و ۵۲ نفر (۱۳/۸ درصد) از نوع موافق بودن و ۱۶۵ نفر (۴۳/۸ درصد) از نوع با وجدان بودن است.

برای توصیف متغیر انس با قرآن نمرات آن به سه رده پایین، متوسط و بالا تقسیم گردید. از بین ۳۷۷ دانش‌آموز مورد بررسی، ۲۴ نفر (۶/۴ درصد) انس با قرآن پایین، ۲۳۷ نفر (۶۲/۹ درصد) انس با قرآن متوسط و ۱۱۶ نفر (۳۰/۸ درصد) انس با قرآن بالا دارد.

جهت بررسی وجود رابطه بین متغیر انس با قرآن با ابعاد شخصیتی، میانگین میزان هر یک از ویژگی‌های دو گروه مأنوس با قرآن با سایر دانش‌آموزان مورد مقایسه قرار گرفت. جدول آماره T نشان داد که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی روان‌آزرده‌گرایی و گشودگی به تجربه کمتری و دارای ویژگی‌های برونگرایی، موافق بودن و با وجدان بودن بیشتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند.

فرضیه اول: دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی روان‌آزرده‌گرایی تفاوت دارند. با توجه به جدول ۴ می‌توان گفت: مقایسه ویژگی شخصیتی روان‌آزرده‌گرایی دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان بر اساس محاسبات از طریق آزمون T به دست آمده و چون p -مقدار (معنی‌داری) برابر $0/000$ و کوچکتر از سطح معنی‌داری $\alpha = 0/05$ است؛ در نتیجه، می‌توان گفت بین ویژگی شخصیتی روان‌آزرده‌گرایی دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی روان‌آزرده‌گرایی کمتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند.

فرضیه دوم: بین دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی برونگرایی تفاوت وجود دارد. با توجه به جدول ۴ می‌توان گفت: مقایسه ویژگی شخصیتی برونگرایی دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان بر اساس محاسبات از طریق آزمون T به دست آمده و چون p -مقدار (معنی‌داری) برابر $0/009$ و کوچکتر از سطح معنی‌داری $\alpha = 0/05$ است؛ در نتیجه می‌توان گفت بین ویژگی شخصیتی برونگرایی دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی برونگرایی بیشتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند.

فرضیه سوم: دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی گشودگی به تجربه تفاوت دارند. جدول شماره ۴ حاکی از آن است که ویژگی شخصیتی گشودگی به تجربه دانش‌آموزان مأنوس با قرآن در مقایسه با سایر دانش‌آموزان دارای p -برابر $0/007$ و کوچکتر از سطح معنی‌داری $\alpha = 0/05$ است؛ در نتیجه می‌توان گفت بین ویژگی شخصیتی گشودگی به تجربه دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی گشودگی به تجربه کمتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند.

فرضیه چهارم: بین دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی موافق بودن تفاوت وجود دارد. جدول شماره ۴ حاکی از آن است که ویژگی شخصیتی موافق بودن به تجربه دانش‌آموزان مأنوس با قرآن در مقایسه با سایر دانش‌آموزان دارای p - برابر $0/000$ و کوچکتر از سطح معنی‌داری $0/05 = \alpha$ است. در نتیجه می‌توان گفت بین ویژگی شخصیتی موافق بودن دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی موافق بودن بیشتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند.

فرضیه پنجم: دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان در ویژگی شخصیتی با وجدان بودن تفاوت دارند. با توجه به جدول ۴ می‌توان گفت، از مقایسه ویژگی شخصیتی با وجدان بودن به تجربه دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان به دلیل اینکه p - مقدار (معنی‌داری) برابر $0/000$ و کوچکتر از سطح معنی‌داری $0/05 = \alpha$ است؛ در نتیجه می‌توان گفت، بین ویژگی شخصیتی با وجدان بودن دانش‌آموزان مأنوس با قرآن و سایر دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری وجود دارد. مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی با وجدان بودن بیشتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند.

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش که با هدف مقایسه ابعاد شخصیتی دانش‌آموزان قرآنی با سایر دانش‌آموزان صورت پذیرفت؛ نشان داد که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی روان‌آزرده‌گرایی کمتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند. نتایج تحقیقات تقی‌لو (۱۳۸۸) و تحقیق انصاری و همکاران (۱۳۸۴) و تحقیق کیمیایی و همکاران (۱۳۹۰) و پژوهش توان و جهانی (۱۳۸۹) با نتایج این تحقیق همخوانی دارد و این مسأله حاکی از آن است که قرآن بر کاهش اضطراب و استرس و افسردگی که از خرده‌مقیاس‌های روان‌آزرده‌گری است، تأثیر خاصی داشته است؛ چرا که آموزه‌های قرآن همواره انسان را به صبر در برابر مشکلات دعوت نموده و

این دیدگاه را برای بشر به ارمغان آورده است که او از طرف یک نیروی مطلق و لایتناهی حمایت می‌شود و این نیرو همیشه یاری‌گر او بوده، با وجود چنین دیدگاهی تحمل سختی‌ها و مشکلات برای بشر آسان‌تر خواهد شد؛ بنابراین، دچار آزرده‌گی روان نمی‌شود. چنانچه قرآن، خود را مایهٔ درمان اضطراب به وسیله ذکر معرفی می‌کند و می‌فرماید: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» (رعد / ۲۸) و خود را شفای دردها می‌داند. «يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَ شِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَ هُدًى وَ رَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ» (یونس / ۵۷). همچنین نتایج تحقیق نیلور و مک‌دونالد^۱ (۱۹۹۹) و تحقیق فرانسیس و بورکه^۲ (۲۰۰۳) با نتایج این تحقیق هم راستا هستند.

نتایج حاصل از از فرضیهٔ دوم حاکی از آن است که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی برونگرایی بیشتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند. تحقیق صالح صدق‌پور و همکاران (۱۳۸۸) و تحقیق کیمیایی و همکاران (۱۳۹۰) با نتایج این پژوهش هم‌راستا است. به طوری که در این تحقیقات، قرآن بر اجتماعی و معاشرتی بودن و کاهش آسیب‌های اجتماعی اثر داشته و این بدان معنی است که آموزش آموزه‌های قرآنی موجب ایجاد یا افزایش مهارت‌هایی می‌شود که این مهارت‌ها در جنبهٔ اجتماعی موجب بهبود شاخص‌های اجتماعی شده و بهبود این شاخص باعث افزایش خودکارآمدی فرد می‌گردد (صالح صدق‌پور، محمودیان و سلمانیان، ۱۳۸۸).

در این پژوهش نشان داده شده که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی گشودگی به تجربهٔ کمتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند. نتایج تحقیق مهدی‌زاده و حسینی (۱۳۸۹) با تحقیق حاضر همخوانی ندارد. به نظر می‌رسد دلیل این عدم همخوانی به تفاوت انتخاب جامعه آماری مربوط است. همچنین شیوهٔ انجام این تحقیقات به صورت گروه شاهد و آزمون و از طریق آموزش به افراد سنجیده شده؛ اما در این تحقیق به صورت پرسشنامه بوده، در

^۱. taylor & mcdonald

^۲. francis & bourke

ضمن آن که در تعریف ویژگی شخصیتی گشودگی به تجربه، کمتر بودن این شاخص به معنای آن است که این افراد رفتار متعارفی داشته و اصولاً آنها موضوعات رایج را بر موارد نادر ترجیح می‌دهند و به زندگی هیجانی چندان علاقه‌مند نیستند و این موارد نشان از نابهنجاری و مشکلات رفتاری و شخصیتی در فرد نیست.

نتایج حاصل از فرضیه چهارم حاکی از آن است که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی موافق بودن بیشتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند. تحقیق صالح صدق‌پور و همکاران (۱۳۸۸) با نتایج این تحقیق همراستاست. زیرا در ویژگی موافق بودن، فرد نوع‌دوست و متواضع بوده و با دیگران همراه است. آموزه‌های قرآنی و اسلامی نیز بر همین مطلب تأکید دارد، به طوری که خداوند به پیامبر (ص) در آیه ۸۸ سوره حجر امر می‌کند: «وَ اخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ» «برای مؤمنان بال‌های خود را بگستر و پایین آور» که کنایه از تواضع و فروتنی دارد. (بابایی، ۱۳۸۲، ج ۲: ۵۴۵) و امام علی (ع) می‌فرمایند: «آرایش انسان‌های باشرافت، فروتنی است» (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۱: ۱۷۶)؛ همچنین قرآن مؤمنان را برادر یگدیگر دانسته و به محبت و مواسات توصیه نموده است: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ» (حجرات / ۱۰).

در این پژوهش، در فرضیه پنجم نشان داده شد که دانش‌آموزان مأنوس با قرآن دارای ویژگی شخصیتی با وجدان بودن بیشتری نسبت به سایر دانش‌آموزان هستند. نتایج تحقیق خادمی (۱۳۸۹) و تحقیق خوش‌کنش و همکاران (۱۳۸۷) با نتایج تحقیق حاضر، هم راستاست. این بُعد از ویژگی شخصیتی، بر کفایت، وظیفه‌شناسی، خویش‌داری و تلاش تکیه دارد که با نتایج این تحقیق و تعالیم عظیم قرآن کریم هماهنگی داشته است. چنانچه قرآن به وظیفه‌شناسی نسبت به منابع طبیعی و خدادادی در آیه ۳۰ سوره اعراف «كُلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا» اشاره کرده و انسان‌ها را از اسراف بر حذر داشته است، قرآن معیار برتری انسان را تقوا و خویش‌داری می‌داند. «إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ» (حجرات / ۱۳) و انسان را به تلاش دعوت نموده است «وَ أَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى» (نجم / ۳۹).

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. نهج البلاغه.
۳. آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۶۶). *غررالحکم و دررالکلم* (جلد اول). قم: دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم.
۴. اشرفی، عباس (۱۳۹۱). *آثار فرهنگی و اجتماعی انس با قرآن کریم*. مجموعه مقالات برگزیده بیست و هشتمین دوره مسابقات بین المللی قرآن کریم. محور چهارم.
۵. انصاری جابری، علی؛ نگاهبان، طیبه؛ صیادی، احمد رضا؛ آقامحمدحسینی، پروین (۱۳۸۴). *تأثیر آوای قرآن بر افسردگی بیماران بستری در بخش اعصاب و روان بیمارستان مرادی رفسنجان*. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی کردستان. دوره دهم. صص ۴۸-۴۲.
۶. بابایی، احمدعلی (۱۳۸۲). *برگزیده تفسیر نمونه*. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۷. پروین، لورنس ای و جان اولیور بی (۱۳۸۶). *شخصیت نظریه و پژوهش*. ترجمه محمدجعفر جوادی و پروین کدیور. تهران: آیش.
۸. تقی لو، صادق (۱۳۸۸). *تأثیر آموزش روخوانی قرآن بر کاهش استرس در بیت جوانان و نوجوانان*. مجله دانشگاه علوم پزشکی گیلان. دوره هجدهم. ش ۷۱. صص ۸۱-۷۲.
۹. توان، بهمن؛ جهانی، فرزانه (۱۳۸۹). *بررسی تأثیر شرکت در کارگاه انس با قرآن بر سلامت روان پرستاران بیمارستان‌های آموزشی دانشگاه علوم پزشکی اراک*. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اراک. سال ۱۳. ش ۴. صص ۴۰-۳۵.
۱۰. حق شناس، حسن (۱۳۷۸). *هنجار یابی آزمون شخصیت نئو، فرم تجدید نظر شده*. مجله علمی-پژوهشی اندیشه و رفتار. سال چهارم. ش ۴. صص ۴۸-۳۸.
۱۱. خادمی، علی (۱۳۸۹). *رابطه میزان انس با قرآن و الگوی مصرف در میان کارکنان سازمان‌های دولتی شهرستان ارومیه*. فصلنامه روان‌شناسی و دین. سال سوم. صص ۱۱۸-۱۰۳.

۱۲. خوش‌کنش، ابوالقاسم؛ محمودیان، مجید؛ صالح صدق‌پور، بهرام (۱۳۸۷). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های زندگی با رویکرد قرآنی بر افسردگی دانشجویان. فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای. سال اول. ش ۱. صص ۵۵-۴۳.
۱۳. صالح صدق‌پور، بهرام؛ محمودیان، مجید؛ سلمانیان، حمیدرضا (۱۳۸۸). بررسی تأثیر آموزش آموزه‌های قرآنی بر بهبود پذیرش اجتماعی. فصلنامه تخصصی پژوهش‌های میان‌رشته‌ای. سال اول. ش ۲. صص ۲۶-۱۷.
۱۴. صائمی، حسین و اجدانی، نسرین (۱۳۹۰). آثار انس با قرآن کریم بر سلامت روحی و روانی از دیدگاه قرآن کریم و روایات. مجموعه مقالات برگزیده بیست و هشتمین دوره مسابقات بین‌المللی قرآن کریم. محور چهارم.
۱۵. طباطبایی، محمد حسین (۱۴۱۷). المیزان فی تفسیر القرآن (جلد سیزدهم). قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۶. عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹). وسائل الشیعه (جلد ششم)، قم: مؤسسه آل‌البیت لاحیاء التراث.
۱۷. علاقه‌بند، علی (۱۳۷۶). مدیریت عمومی. تهران: روان.
۱۸. فتحی‌آشتیانی، علی؛ داستانی، محبوبه (۱۳۸۹). آزمون‌های روانشناختی، ارزیابی شخصیت و سلامت روان. تهران: بعثت.
۱۹. کوثری، یدالله (۱۳۸۷). عوامل شکل‌دهنده شخصیت سالم. فصلنامه مریبان. ش ۱۳ و ۱۴. صص ۱۱۷-۱۲۸.
۲۰. کیمیای، علی؛ خادمیان، حسین؛ فرهادی، حسن (۱۳۹۰). حفظ قرآن و تأثیر آن بر مؤلفه‌های سلامت روان. فصلنامه علمی-پژوهشی جامعه‌شناسی زنان. سال دوم. ش ۴. صص ۱-۲۰.
۲۱. کیومرثی، محمدرضا (۱۳۸۲). رابطه جهت‌گیری مذهبی با عوامل شخصیت. فصلنامه معرفت. ش ۷۵. صص ۷۷-۵۹.
۲۲. محبی، صاحب‌علی (۱۳۷۸). جوانان و انس با قرآن. قم: احسن‌الحديث.

۲۳. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۲۴. مهدی زاده، حسین؛ حسینی، مهین (۱۳۸۹). تأثیر آموزش مجازی قرآن بر اخلاق عمومی و حرفه‌ای پزشکان. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی اراک. سال ۱۳. ش ۴. صص ۱۳۲-۲۸.
۲۵. نوری، حسین (۱۴۰۸). مستدرک الوسائل (جلد دوم). قم: موسسه آل البيت لاحیاء التراث.
26. Francis. L. J. & Bourke. R. (2003). Personality and religion: Applying Cattells model among secondary school pupils. *Current psychology: developmental. Learning personality social.* 2. 125-131
27. Taylor, A. & Mac Donald, D. A. (1999). Religion and five factor model of personality: An exploratory investigation using a Canadian university sample, *Personality and Individual Differences*, 27, 1243-1259.

جدول ۱. توزیع فراوانی وضعیت زمینه‌های فعالیت قرآنی دانش‌آموزان

درصد فراوانی	فراوانی	زمینه‌های فعالیت قرآنی
۳۸/۷	۶۰	حفظ
۱۹/۴	۳۰	قرائت
۱۳/۵	۲۱	روخوانی
۱۹/۴	۳۰	تفسیر
۹	۱۴	تجوید و مفاهیم
۱۰۰	۱۵۵	کل
-	۲۲۲	بی جواب

جدول ۲. توزیع فراوانی و آماره‌های توصیفی ویژگی‌های شخصیتی دانش‌آموزان

ویژگی‌های شخصیتی	فراوانی	درصد فراوانی
روان‌آزرده‌گرایی	۵۶	۱۴/۹
برونگرایی	۷۷	۲۰/۴
گشودگی به تجربه	۲۷	۷/۲
موافق بودن	۵۲	۱۳/۸
با وجدان بودن	۱۶۵	۴۳/۸
کل	۳۷۷	۱۰۰

جدول ۳. توزیع فراوانی و آماره‌های توصیفی انس با قرآن در دانش‌آموزان

انس با قرآن	فراوانی	درصد فراوانی	میانگین	انحراف معیار	پهنای	کشیدگی	دامنه نمرات
پایین	۲۴	۶/۴	۶۶/۱۹	۱۳/۶۱	-۰/۲۷۷	۰/۴۵۲	۲۱-۱۱۸
متوسط	۲۳۷	۶۲/۹					
بالا	۱۱۶	۳۰/۸					
کل	۳۷۷	۱۰۰					

جدول ۴. آماره‌های آزمون T برای مقایسه میانگین ویژگی شخصیتی روان‌آزرده‌گرایی، برون‌گرایی، گشودگی به تجربه، موافق بودن، با وجدان

معنی داری	درجه آزادی	آماره T	سایر دانش‌آموزان			دانش‌آموزان مأنوس با قرآن			
			انحراف معیار	میانگین	تعداد	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
۰/۰۰۰	۳۷۵	۴/۶۹۳	۸/۲۷	۲۵	۲۵۸	۸/۴۱	۲۰/۶۷	۱۱۹	ویژگی روان‌آزرده‌گرایی
۰/۰۰۹	۳۷۵	۲/۶۴۱	۶/۵۱	۲۹/۷۸	۲۵۸	۶/۱۳	۳۱/۶۵	۱۱۹	ویژگی برون‌گرایی
۰/۰۰۷	۳۷۵	-۲/۶۸	۵/۵۹	۲۶/۳	۲۵۸	۳/۶۹	۲۴/۷۸	۱۱۹	ویژگی گشودگی به تجربه
۰/۰۰۰	۳۷۵	۳/۹۶	۵/۸۴	۲۹/۳۲	۲۵۸	۵/۹۷	۳۱/۹۱	۱۱۹	ویژگی موافق بودن
۰/۰۰۰	۳۷۵	۵/۴۳	۷/۰۰۷	۳۱/۹۱	۲۵۸	۶/۱۲	۳۵/۹۸	۱۱۹	ویژگی با وجدان بودن